

Verleden en toekomst van de Keynesiaanse economische politiek

1. Latente beperkingen opgelegd aan het Keynesianisme binnen het kapitalisme

De ironie van het lot wil dat zij die vandaag het meest lering zouden kunnen trekken uit de geschiedenis - economen en politici - kennelijk ook diegenen zijn die het minst historisch inzicht hebben. Zij laten zich overrompelen en meeslepen door gebeurtenissen en herzien hun houding snel in het licht van nieuwe ontwikkelingen (hoe moeten we anders verklaren dat economische stagnatietheorieën steeds opnieuw herleven in periodes van stagnatie?) Dezelfde beperkte tijdschorsion leidt tot een verkeerde voorstelling van de historische feiten of tot angstvallig onderhouden mythes.

- Een hardnekkige mythe betreft het gebruik dat vanaf 1941 - het jaar van het eerste (Britse) overheidsbudget, opgemaakt en beredeneerd volgens Keynesiaanse principes - gemaakt zou zijn van macro-economische stimulering en stabilisering van de totale vraag in de verschillende kapitalistische landen. Nochtans, wie denkt dat na de tweede wereldoorlog alle voorwaarden aanwezig waren om een Keynesiaans stimulerings- of stabiliseringsbeleid te voeren, vergist zich. Evenzo vergist men zich als men de na-oorlogse periode overmoedig een Keynesiaans tijdperk noemt. Van bij de start is gedurende de ganse na-oorlogse periode tot vandaag een consequent Keynesiaans beleid steeds gehypothekeerd door een reeks beperkingen, eigen aan de wetten van het kapitalisme. Met deze beperkingen moet terdege worden rekening gehouden wil men een historisch verdict over het Keynesianisme uitspreken. Doorgaans zijn deze beperkingen terug te brengen tot de afkeer van de burgerij t.o.v. ingrepen die haar monopolie op het bedienen van het instrumentenbord der kapitalistische maatschappij aantast of zou kunnen in het gedrang brengen.

De historische ervaring leert ons dat deze afkeer van de burgerij zich uit in

volgende concrete beperkingen die aan een Keynesiaans beleid worden opgelegd (zie ook Kalecki, 1971).

a) Tegenkanting tegen het principe der volledige tewerkstelling als eerste prioriteit:

In de VSA bijvoorbeeld was de Employment Act van 1946 uiteindelijk een erg flauw afkooksel van de Full Employment Bill die in 1945 ter discussie was gesteld. Vooral de hetze der conservatieve patronale en boerenorganisaties was hiervoor verantwoordelijk. Zo was het doel in de wet niet het bereiken van de volledige tewerkstelling binnen een vrije economie, dan wel de creatie en het behoud van de vrije onderneming, en eerst *binnen dat kader* het toestaan van een 'maximale tewerkstelling'. Dat de federale overheid voor dergelijke tewerkstelling verantwoordelijk is en welke procedures moeten worden gevolgd inzake stimuleringsbeleid, is niet meer aanwezig in de wet van 1946.

Hoewel minder openlijk is de tegenkanting tegen het principe der volledige tewerkstelling ook in Engeland merkbaar. Zoals Beveridge onmiddellijk na de publicatie van de Britse 'White Paper on Employment Policy' van 1944 heeft aangevoerd, wordt hierin slechts het behoud van een 'hoog en stabiel' werkgelegenheidspeil gepropageerd en bevat het slechts een politiek van openbare werken, geen volledige tewerkstellingspolitiek (W.H. Beveridge, 1945, p. 262).

b) Tegenkanting tegen een herverdelend stimuleringsbeleid:

Keynes' plan van 'uitgestelde loonbetaling' en gedwongen besparingen voor de arbeidersklasse, uiteengezet in 'How to Pay for the War' (1940) werd tijdens de oorlog slechts op beperkte schaal gevolgd. Hier geldt wat reeds eerder werd gezegd: de burgerij laat zich de hefboom van de kapitalistische dynamica niet ontfutselen. Iedere maatregel in het kader van een Keynesiaans stimuleringsbeleid die hiertoe zou kunnen leiden wordt geblokkeerd. Omgekeerd: kleine progressieve maatregelen moeten worden verkocht tegen een hoge prijs. Het is daarom niet verwonderlijk dat de ophefmakende belastingsmaatregelen onder Kennedy en Johnson in de eerste plaats (zij het niet uitsluitend) bedoeld waren de privé-investeringen aan te moedigen via

- het instellen van een investeringsbelastingkrediet in 1961
- de liberalisering der afschrijvingsregels in 1962 en 1965
- een vermindering van de belastingen op de ondernemingswinsten in 1964.

c) Tegenkanting tegen internationale financiële hervormingen die de dictatuur van de beurs aantasten

Een internationaal financieel systeem dat landen zou toelaten een nationaal

economisch beleid te voeren dat niet wordt gewenst door de internationale zakenwereld, impliceert een groot gevaar voor de werking van het kapitalisme. Wanneer een ongewenste reflatiepolitiek in een land niet kan worden afgestraft door de financiële gevolgen van een betalingsbalansdeficit, wanneer betalingsbalanssurplussen en -deficits langdurig en conditieloos kunnen worden gecompenseerd, wanneer surplussen op de lopende rekening met het buitenland - d.i. meer mogelijkheden tot investeringen in het buitenland! - worden gesanctioneerd, . . . dan heeft de disciplinerende van de internationale wisselmarkt afgedaan. Hervormingen van het internationaal financieel systeem in die richting moeten door de kapitalistische klasse onvermijdelijk worden bevochten.

Haar tegenkanting komt vooral tot uiting in de besprekingen die uiteindelijk tot het IMF hebben geleid. Volgens het door Keynes verdedigde plan moest een internationale centrale bank worden gecreëerd, bevoegd om geld in omloop te brengen en om zelf leningen uit te schrijven. Bovendien zou door de koppeling van de geldhoeveelheid van deze bank aan het niveau van de wereldhandel, er steeds voldoende liquiditeit voorhanden zijn. De landen zouden hierover kunnen beschikken in proportie tot hun buitenlands handelsvolume. Landen met een betalingsbalanssurplus zouden hierop interest moeten betalen.

In de plaats kwam het IMF, door de VSA gedomineerd, waarvan de middelen bestonden uit goud en deposito's in diverse nationale munten door de aangesloten landen ter beschikking gesteld. Het IMF heeft gedurende twee decennia monetaire stabilisatie betekend. Tevens leidde het tot een belangrijke expansie van de internationale liquiditeiten. Toch is de oude financiële orthodoxie der bankiers blijven doorwerken. De voorbeelden dat de principes van deze orthodoxie werden opgelegd aan landen die uit de pas liepen, zijn legio. Deze principes worden nog steeds gedictieerd door de conservatieve bankiers van de VSA, en in mindere mate deze van Engeland en Duitsland.

*

* * *

In het licht van deze beperkingen zal het geen verwondering baren dat er gedurende verschillende jaren - zeker in de loop van de jaren vijftig - geen Keynesiaans beleid werd gevoerd in de voornaamste westerse landen. Het is waar dat geen enkele na-oorlogse Britse regering tot deze van Mrs. Thatcher zich ernstig en openlijk durfde te wagen aan het creëren van recessie en werkloosheid. Dit neemt niet weg dat steeds opnieuw de volledige tewerkstelling werd opgeofferd voor de muntpariteit en de handelsbalans door de opeenvolgende conservatieve ministers van Financiën tussen 1951 en 1964. Erger nog: toen in 1964 Labour aan de macht kwam werd deze politiek van ten-allen-prijs-bescherming van het pond sterling verdergezet. Dien-

tengevolge werd er besnoeid op overheidsuitgaven en werden de intrestvoeten opgetrokken. De ironie wil dat niets mocht baten, aangezien het pond in 1967 uiteindelijk moest worden gedevalueerd.

Alsof het ging over de strijd om het behoud van de 'Gouden Standaard' schrijft Roger Opie over de periode tot 1966

'When it came to the point, the maintenance of the exchange rate was preferred to faster growth (or even to any growth at all) and to the maintenance of full employment' (R. Opie, 1972, p. 171).

In de VSA werd door de opeenvolgende administraties het steeds weerkerend betalingsbalansdeficit nooit aangegrepen om de intrestvoeten te verhogen en een recessie te provoceren. Wel werden deze deficits tot 1961 beschouwd als een permanente belemmering voor het voeren van een Keynesiaans fiscaal en monetair beleid. Onder Eisenhower werden in de jaren vijftig openlijk anti-Keynesiaanse principes gehuldigd en toegepast. De vermindering der overheidsuitgaven tussen 1954 en 1956, bedoeld om de federale begroting in evenwicht te brengen, leidden na een eerste succes uiteindelijk tot recordcijfers inzake overheidsschuld en begrotingsdeficits. Lekachman (1969, p. 190) stelt het als volgt:

'Seeking balanced budgets, free markets, active competition and price stability, Republican policy has achieved instead deficits, inflation, recession and lagging growth.'

In België werd tot 1953 een overwegend deflatoir beleid gevoerd. Nadien is het budgetbeleid soms verkeerd, soms correct, maar zelden op het juiste tijdstip en met de gepaste intensiteit gevoerd (zie bijv. P. Van den Bempt, 1973, p. 510). Zoals wij elders reeds concludeerden uit het beschikbaar feitenmateriaal (L. Cuyvers, 1981b, p. 41) staan monetaire stabiliteit en inflatiebestrijding in de ganse na-oorlogse periode op de prioriteitslijst vóór werkloosheidsbestrijding. Fiscale maatregelen werden enkel genomen om de rijksfinanciën te saneren (R. Ansloos en E. Borghers, 1975, p. 547). Gebruik makende van de berekeningen van Cool en Moesen (1979) hebben wij het budgetbeleid der Belgische regeringen tussen 1948 en 1977 op haar Keynesiaanse merites beoordeeld. De resultaten worden in onderstaande tabel samengevat (L. Cuyvers, 1981b, p. 43):

Periode	Keynesiaanse waardering van het gevoerde budgetbeleid	Coalitie
1948-1949	juist	BSP-CVP
1950-1951	verkeerd	CVP-Liberaal, nadien CVP
1953-1954	te zwak	CVP
1956-1957	juist	BSP-Liberaal
1958-1959	juist (?)	CVP
1960-1961	verkeerd	CVP
1963-1964	te sterk	BSP-CVP
1966-1967	verkeerd of te zwak	CVP-PVV
1969-1972	te sterk	BSP-CVP
1973-1974	veel te sterk	BSP-CVP-PVV (vanaf 25 april 1974: CVP-PVV)
1975-1977	verkeerd	CVP-PVV

Om redenen die beneden duidelijk zullen worden, moet in feite de periode van 1973 tot heden buiten beschouwing worden gelaten omdat vanaf dan een orthodoxe Keynesiaanse budgetpolitiek niet meer bij machte is de gang van zaken gunstig te beïnvloeden. Wordt aldus het recentere verleden verwaarloosd, dan blijkt het dat een naar Keynesiaanse maatstaven gemeten goed beleid werd gevoerd door een coalitie met de socialisten; het in principe als 'juist' geëvalueerd beleid van de homogene CVP regering tussen 1958 en 1959, moet worden genuanceerd doordat in die periode de scholenbouw een belangrijke - niet noodzakelijk zo bedoelde - impact had op de staatsuitgaven. Wanneer een te sterk budgetbeleid wordt gevoerd, d.w.z. wanneer het louter Keynesianisme wordt overstegen door al dan niet openlijke pogingen tot sociaal-economische transformaties via het overheidsbudget, geschiedt zulks steeds wanneer de politieke macht van de arbeidersbeweging het grootst is, nl. in een BSP-CVP kabinet. De regeringen die een verkeerd of te zwak budgetbeleid hebben gevoerd zijn steeds kabinetten waar de inbreng van de rechterzijde van de christen-democratie determinerend is geweest. Overigens zal het iedereen die bovenstaande tabel bekijkt, opvallen in welke mate regeringswisselingen verantwoordelijk zijn voor de wisselvalligheid in het budgetbeleid. De mate waarin deze regeringswisselingen bepaald worden door de klasstrijd, laten wij hier een onbeantwoorde vraag.

2. De plaats van de Keynesiaanse economische politiek in de na-oorlogse lange golf

Statistisch onderzoek inzake het effect van diverse componenten der totale vraag op de economische bedrijvigheid (Matthews, 1968, Taylor, 1978) laat wel toe deze te verklaren door gebruikmaking van het Keynesiaanse begrippenarsenaal (autonome bestedingen, spaar- en importquote, e.d.), maar niet om een afgetekende bijdrage van een Keynesiaanse economische politiek aan te tonen. Volgens Matthews (1968) moet de *fundamentele* verklaring van de na-oorlogse opgang in de economische activiteiten elders worden gezocht dan in het effect van Keynesiaanse stimulering. Wij zullen nochtans zien dat het Keynesianisme wel degelijk enige invloed op deze opgang heeft gehad.

Zoals wij reeds vroeger aanvoerden (Cuyvers, 1982 en Cuyvers, 1983) moet de economische ontwikkeling na de tweede wereldoorlog worden verklaard door het samengaan van het voorhanden zijn van een reeks *technologische basisinnovaties*, beschikbaar gekomen en ontwikkeld in de loop van de Grote Depressie en in de loop van de oorlog, en een *nieuw institutioneel kader* aangepast aan, maar tevens inwerkende op de groeipotentialiteiten van het kapitalisme.

In navolging van G. Mensch (1979) kunnen o.m. tot deze technologische basisinnovaties worden gerekend: de catalytische 'cracking' van petroleum, de helicopter, de jetmotor, nylon, radar, synthetische detergents, de televisie, de transistor, plexiglas. . . De introductie en toepassing van deze basisinnovaties heeft geleid tot aanzienlijke investeringseffecten, die bepalend zijn geweest voor het op gang brengen en aanhouden van de economische groei. De geschiedenis van de auto als duurzaam massaconsumptiegoed is in dit verband exemplarisch voor het belang der indirecte bestedingseffecten (nl. wegebouw, petroleumnijverheid, toeleveranciers, garagehouders, publiciteit. . .)

Toch is het voorhanden zijn van bovenvermelde innovaties geen voldoende voorwaarde voor het tot stand komen van de opgaande fase van de na-oorlogse lange golf. Innovaties geven niet automatisch aanleiding tot massale investeringen. Zij zullen slechts worden toegepast, zeker onder de voorwaarden van het monopoliekapitalisme, wanneer de privé-investeerders voldoende vertrouwen hebben in de toekomst. Dit vertrouwen was nochtans ernstig ondermijnd door de Grote Depressie en het aarzelend economisch herstel in de voor-oorlogse jaren. Een reeks institutionele wijzigingen die plaatsgrepen voor, tijdens en onmiddellijk na de tweede wereldoorlog zijn verantwoordelijk voor het herstel van het vertrouwen van de investeerders en hebben mee een essentiële bijdrage geleverd voor de economische groei tot het einde der jaren zestig.

Tot deze 'institutionele basisinnovaties', zoals wij ze genoemd hebben (L. Cuyvers, 1983) kunnen worden gerekend:

a) de ‘manageriële revolutie’, d.i.

de ontwikkeling van de moderne grote onderneming, het toepassen van moderne organisatie- en management-technieken, de daaruit voortvloeiende sociologische transformaties binnen de kapitalistische klasse, het eerherstel van de ‘ideologie van de groei’, massaconsumptie en het compromis met de arbeidersklasse...

b) de toegenomen rol van de overheid in regulering en stimulering van de economische activiteit.

De inhoud die deze regulering en stimulering in de praktijk heeft gekregen verschilt van land tot land: economische planning en industriële overheids-initiatieven, militaire uitgaven, regeling en stimulering van R & D (militair zoals als niet-militair), toepassing van Keynesiaanse recepten (fiscale stimuleringsmaatregelen, openbare werken), enz.

c) hervormingen van het internationaal economisch systeem, door de oprichting van het Internationaal Monetair Fonds (1944) en de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (1948), evenals door het afsluiten van de GATT (1947) en het Verdrag van Rome (1958). Wij komen hier aanstonds op terug.

Men merke op dat in onze visie de invloed van het Keynesianisme op de na-oorlogse opgang, zowel direct als indirect is geweest. Ondanks de tegenkating t.o.v. een actief Keynesiaans budgetbeleid van de zijde der burgerij en der leidende economische kringen is een dgl. beleid vooral in de jaren zestig aanwezig. Daarnaast is er in de naoorlogse periode de manifeste invloed geweest van de *verhoogde overheidsuitgaven*, zelfs wanneer deze uitgaven worden gefinancierd uit hogere belastingen, in de mate dat hiermee overtollige besparingen terug in de kringloop werden gebracht (de werking van de zg. ‘balanced budget multiplier’).

Dat openbare werken bijv. stimulerend werden aangewend lijkt ons onbetwistbaar. Kwestie is in hoeverre ook de militaire uitgaven in het kader van een bewust stimuleringsbeleid werden aangewend. Indien dit niet zo is — en dat is onze overtuiging — dan is de directe invloed van het Keynesianisme, hoewel aanwezig, bescheiden te noemen.

Een andere kwestie is in welke mate Keynesiaanse ideeën en beleidsopaties een indirecte invloed hebben gehad. Het hervormd internationaal economisch systeem heeft na de oorlog een sterk stimulerende rol vervuld. Toen Europa uit de Tweede Wereldoorlog kwam werd het onmiddellijk geconfronteerd met de vernielde productiecapaciteit, hoge importen (ingevolge de noden om deze productiecapaciteit weer te herstellen en de druk van het publiek de levensstandaard na 5 jaar ontberingen te herstellen) en lage exporten (ingevolge het verlies aan overzeese markten en de aangetaste concurrentiepositie op de wereldmarkt). Het *Marshall Plan* en de instelling van de *Organisatie voor Europese Economische Samenwerking* hebben deze situatie gewijzigd. Niet enkel werd door de hulp van de VSA het groeiritme onmid-

dellijk verhoogd, tevens heeft de instelling van *OEES* en de *Europese Betalingsunie* tot een toenemende intra-Europese handel geleid en op deze wijze de groeiritmes beïnvloed. Ook hebben de *stijgende Amerikaanse militaire uitgaven* tijdens de Koude Oorlog een aanzienlijke stroom van internationale koopkracht naar Europa gevoerd.

Ook de oprichting van het *IMF* (1944) is een belangrijke stimulans geweest. De convertibiliteit van de munten der lidstaten heeft hun onderlinge internationale handel bevorderd. De ingestelde wisselkoersstabiliteit heeft een destabiliserende onzekerheidsfactor in de internationale handel weggenomen en de werking van de goud-wisselstandaard heeft in de jaren vijftig de wereldhandel voorzien van voldoende internationale liquiditeiten. Hierdoor werd de deflatoire druk van te lage reserves en betalingsbalanstekorten vermeden. Bovendien werd gedurende geruime tijd een nationale monetaire politiek mogelijk, die lossere stond dan voorheen t.o.v. de inflow en outflow van internationale wisselreserves.

Een invloed van het Keynesianisme via deze hervormingen van het internationaal economisch systeem is enkel waarneembaar in het I.M.F. (zie Nentjes, 1984). In tegenstelling tot het toenmalige plan van Keynes is het IMF geen internationale centrale bank geworden die op een actieve manier de voorraad internationale liquiditeiten kon regelen in functie der behoeften. In tegenstelling tot het plan van Keynes werd een aanhoudend surplus op de lopende rekening met het buitenland niet bestraft. Ook in tegenstelling tot het plan van Keynes heeft men zich te streng gehouden aan de ingestelde muntpariteiten der voornaamste kapitalistische landen. Rekening houdende met de ervaringen der jaren zestig en zeventig kan worden gesteld dat een IMF volgens de originele Keynesiaanse ideeën flexibeler zou zijn geweest en een blijvende impuls had kunnen geven aan de wereldeconomie. In feite is een hervorming van het internationaal monetair systeem volgens de ideeën van Keynes nog steeds wenselijk (zie hierover verder). Hoe dan ook, zoals in de nationale economische politiek, is in het na-oorlogse internationaal monetair systeem het Keynesianisme uitgehold en aangepast aan de noden van de heerschappij van het kapitaal.

Het instellen van het stelsel der speciale trekkingsrechten in 1970 is een laat en onvoldoende rechttrekken van een inmiddels gedestabiliseerde situatie, die uiteindelijk heeft geleid tot de ineensstorting van het systeem van aanpasbare vaste wisselkoersen.

De fundamentele indirecte *bijdrage van het Keynesianisme* tot de opgaande fase van de lange golf na de tweede wereldoorlog, zo zien wij dus, is in de eerste plaats dat het zowel nationaal als internationaal het *psychologisch klimaat* wijzigde en de privé-investeerder en de consument *vertrouwen* gaf in de mogelijkheden van de overheid om in te grijpen — hetzij nationaal via overheidsuitgaven, hetzij internationaal door overleg tussen de centrale banken.

Deze eerste indirecte bijdrage heeft mede geleid tot een *aanhoudende groei van de totale vraag* in de kapitalistische wereld en de investeringen verder omhooggestuurd (Kaldor, 1971, p. 8).

*
* *
*

Uit onze visie op de oorzaken van de economische opgang na de tweede wereldoorlog, de combinatie van de introductie van 'technologische basisinnovaties', de 'brandstof' voor de opgang, en van 'institutionele basisinnovaties', de 'choke' die de economische machine behoorlijk deed starten — volgt dat een neergaande fase zich moest inzetten eens de 'brandstof' opgebruikt en de 'choke' ontregeld. Ingevolge een gebrek aan nieuwe technologische basisinnovaties van aard om de na-oorlogse opgang gaande te houden worden vanaf het midden der jaren zestig de eerste tekenen merkbaar van een vertraagde toename der groeipotentialiteiten in de V.S.A. Maar ook in andere belangrijke kapitalistische industrielanden ebden de arbeidsplaatscreërende effecten van de oude technologische basisinnovaties langzaam weg. Om redenen die niet geheel duidelijk zijn beginnen vanaf 1968 de arbeidskosten per eenheid industriële output in de verschillende industrielanden — zij het ongelijk — te stijgen en brengen een verhoogde inflatie teweeg (zie Kaldor, 1976, p. 703, pp. 709 e.v.).

Ongelijke ontwikkelingen van arbeidsproductiviteit, inflatie, e.d. tussen de verschillende industrielanden hebben gradueel de stabiliteit der wisselkoersen en de leidende positie van de V.S.A. ondermijnd. Gedurende geruime tijd heeft het na-oorlogse internationale financiële systeem de toenemende centrifugale krachten kunnen bedwingen. Het vertrouwen in het economisch leiderschap van de V.S.A. werd verzwakt door de permanente deficits van de Amerikaanse betalingsbalans en de opkomst van West-Duitsland en Japan.

Opeenvolgende speculatiegolven leidden uiteindelijk tot de devaluatie van het pond (1967) en de franse franc (1969), tot de vlottende en vervolgens gevalueerde D. Mark (1969) en tot de uiteindelijke opheffing van de omwisselbaarheid van de dollar in goud (1971). De monetaire instabiliteit van het begin der jaren zeventig en vooral de vlottende dollar hebben op hun beurt de internationale handel gedestabiliseerd en zijn uitgemond in de 'olieschok' van 1973.

De *onaangepastheid van het internationaal monetair systeem* (eigenlijk reeds van bij het begin aanwezig) komt van dan af zeer duidelijk tot uiting:

- a) De politiek van het IMF noopt verschillende landen tot een deflatorisch beleid.
- b) Bij gebrek aan vertrouwen en afspraken tussen de industrielanden worden de door de olieschok van 1973 gecreëerde handelsdeficits van de kapitalistische industrielanden weggewerkt via een verminderende economische activiteit en dalende importen.

c) Het IMF kan en wil geen stimulering aanvatten van de wereldvraag door het scheppen van nieuwe internationale liquiditeiten uit vrees de inflatie verder aan te wakkeren.

d) Evenmin is het IMF in staat de 'OPEC-surplussen' via leningen te recyclen. De recycling gebeurt door de ontleningen van de private internationale banken van de bij haar gedeponeerde 'olie-dollars' aan een aantal ontwikkelingslanden, maar ingevolge het ongeplande karakter hiervan zal dit uiteindelijk leiden tot de torenhoge schuldenlast van die landen, die niet alleen verdere kredietverlening onmogelijk maakt, maar niet in het minst het risico van een internationale financiële 'krach' zienderogen vergroot.

Ook de mogelijkheden der nationale regeringen van, laat staan hun bereidheid tot het voeren van een *nationaal Keynesiaans stimuleringsbeleid* worden in vraag gesteld. De strijd tegen de stagnatietendenzen vanaf het einde der jaren zestig leidt tot een dramatische toename van de overheidsdeficits en van de overheidsschuld. De vermelde inflatie, het gebrek aan vertrouwen, de opeenvolgende speculatiegolven, de krapte op de geldmarkt... geven aanleiding tot stijgende rentepercentages die de overheidsbegroting verder belasten en de mogelijkheden tot stimulering beperken, zonet teniet doen. De 'crowding-out' hypothese dreigt realiteit te worden. De Belgische situatie is illustratief (zie Cuyvers en Vandenbroucke, 1983, pp. 9-10).

Bij een dergelijk meer en meer dreigend failliet van het Keynesianisme groeit de aanhang van het monetarisme onder professionele economen zienderogen. Maar ook de aversie, zonet de openlijke tegenkanting, van de rijken tegen een Keynesiaans overheidsbeleid werkt *blokkerend*. De vrees groeit bij de begoeden dat zij vroeg of laat de rekening gepresenteerd zullen krijgen van de toegenomen werkloosheidsuitkeringen, subsidies aan het bedrijfsleven en overheidsschuld. De spectaculaire inflatiepercentages die aan de overheidspolitiek worden toegeschreven tasten de koopkracht aan van de rentenierslaag. Het klassencompromis tussen de arbeiders en het management in de grote ondernemingen, die mee de basis was van het 'Fordistische' systeem, kwam hierdoor onder toenemende druk te staan. Hiermee valt een andere belangrijke peiler van het institutionele kader van het na-oorlogse kapitalisme.

3. De plaats van het Keynesianisme in een nieuwe relance-strategie

We zagen boven dat de internationale recessie het produkt is van het uitgewerkt geraken van de na-oorlogse economische opgang die werd gevoed door 'technologische basisinnovaties' zoals petroleumderivaten, synthetische detergents, radio, T.V. e.d. Betekent dit dat we moeten wachten op de nieuwe technologische basisinnovaties? Van Duijn (1983) heeft gesteld dat het virtueel onmogelijk is om vandaag nieuwe basisinnovaties van andere innovaties te

onderscheiden en dat het kapitalisme *uit zichzelf* uit de crisis zal geraken eens de productiecapaciteit voldoende gereduceerd is. Wij bestrijden deze visie. Boven hebben we geargumenteed dat ook een reeks 'institutionele basis-innovaties' mee verantwoordelijk zijn voor de na-oorlogse economische groei en dat zonder de betrokken institutionele wijzigingen het economisch herstel, ingevolge een onvoldoende reële en verwachte groei der verkopen, slechts zeer traag en aarzelend zou zijn geschied en tot een stagnerend herstel, eerder dan tot een nieuwe 'take-off' zou hebben geleid.

Evenmin als gisteren is er een uitweg uit de crisis als niet tevens het kapitalisme zich transformeert of wordt vervangen door een nieuw, een socialistisch systeem. Het is onze opgave na te denken over de institutionele wijzigingen die een essentieel deel moeten uitmaken van een nieuwe relance- en groeistrategie. De vraag stelt zich welke Keynesiaanse recepten hierbij nog bruikbaar zijn.

Wat de credibiliteit van het Keynesianisme en van de voorgestelde remedies voor de economische crisis ondermijnt, is dat nagelaten wordt in te werken op de aanbodzijde van de economie, dat relance het probleem van de werkloosheid onvoldoende kan oplossen, evenmin als de onevenwichten in de handelsstromen tussen bijv. de industrielanden en de petroleumproducerende landen... Keynesiaanse oplossingen kunnen bijgevolg slechts een deel zijn — hoe essentieel ook — van een relanceprogramma dat tevens voorziet in één of andere vorm van drastische arbeidsduurvermindering in de industrielanden, in nationale en internationale herstructurering, in internationale afspraken nopens handelsdiscriminatie ter ondersteuning van deze herstructurering, e.d. (zie hiervoor Moulaert en Vandenbroucke, 1983).

In het licht van de vele beperkingen, opgelegd door de spelregels van het kapitalistische systeem, die in het verleden een consequent Keynesiaans beleid hebben gehinderd, moet verder worden genuanceerd. Méér nog dan dertig jaar geleden zijn deze beperkingen immers vandaag van kracht. Er is weinig hoop dat Keynesiaanse remedies die bovenvermelde spelregels in vraag stellen in de nabije toekomst binnen het kapitalisme effectief zullen worden toegepast. Omgekeerd geldt echter dat Keynesiaanse remedies die de kapitalistische spelregels aantasten een essentieel element kunnen vormen van een anti-kapitalistisch plan. Nooit is de behoefte aan een dergelijk plan zo groot geweest als vandaag. Hoe immers kan de linkerzijde de bevolking overtuigen en mobiliseren als zij geen anti-kapitalistisch economisch perspectief kan bieden?

Keynesiaanse ingrediënten kunnen worden gevonden in het nationaal zowel als het internationaal luik van een anti-crisisplan. Hierbij gaan wij er echter van uit dat een waar internationaal anti-crisisplan door het creëren van een Nieuw Internationale Ordening perspectiefloos is voor de oplossing der korte en halflange-termijn problemen van ontwikkelings- en industrielanden. De optie die wij nemen is daarom eerder de *hervorming van het internationaal mone-*

fair systeem(IMS). De bedoeling hiervan is het wegwerken of reduceren van de internationale beperkingen die het voeren van een anti-crisisbeleid op nationaal niveau onmogelijk maken. Drie essentiële elementen maken o.i. deel uit van een dgl. hervorming. Het zijn Keynesiaanse elementen in die zin dat zij teruggaan op de visie van Keynes.

3.1. Verdere uitbouw van de internationale publieke financiële sector

Enkel door de verdere uitbouw van de publieke sector van het internationaal financieel systeem kan de *wereldvraag* worden gestimuleerd en geregeld. Enkel de publieke sector kan vandaag t.a. het vacuüm opvullen dat is ontstaan door het grotendeels wegvallen van de privé-sector bij de 'recyclering' van de surplussen op de lopende rekening der betalingsbalansen door leningen aan de deficitlanden. Er moet worden gedacht aan het volledig wegwerken van de deflatoire tendenzen in de door het IMF gehuldigde politiek t.o.v. deficitlanden, aan een vergroting van de werkingsmiddelen van het IMF door een minimale verdubbeling der quota, aan het voorzien in voldoende langetermijnprogrammaleningen voor ontwikkelingslanden, aan een nieuwe toekenning van Speciale Trekkingsrechten (STR)... (zie Stewart en Sengupta, 1982, Brandt Commission, 1983).

Hoewel deze voorstellen Keynesiaans van inspiratie zijn, moet verder worden gegaan dan dat en worden gepleit voor:

- de hervorming van het IMF tot een centrale wereldbank, verantwoordelijk voor een contra-cyclisch monetair beleid,
- instelling van een STR-reservecoëfficiënt voor de internationale banken, zodat een verlaging hiervan door deze centrale wereldbank de economische expansie zou stimuleren en een verhoging deze afremmen,
- een 'scheve' toekenning van STR ten gunste van arme landen,
- vergroting van de impact der arme landen bij de besluitvorming binnen het internationaal monetair systeem...

3.2. Het verlaten van de vlottende wisselkoersen

Het herstel van een systeem van vaste, maar aanpasbare wisselkoersen heeft tot gevolg dat vermeden wordt dat nationale stimulering automatisch uitmondt in wisselkoersdepreciatie en inflatie. In het huidige 'systeem' van vlottende wisselkoersen leidt een vergroting van het budget-deficit in de V.S.A. bijv. tot een hogere reële intrestvoet aldaar en tot een appreciatie van de dollar. Hierdoor stijgt het deficit op de lopende rekening van de Amerikaanse betalingsbalans, wat van aard is de vraag in Europa te stimuleren. De prijs die Europa hiervoor betaalt is evenwel een depreciatie van de Europese munten t.o.v. dollar, een stijging der importprijzen en inflatie, tenzij de Europese landen een restrictief beleid voeren. Bij vaste (aanpasbare) wisselkoersen leidt een toename van

het budgetdeficit in de V.S.A. en de daarmee gepaard gaande stijging van de reële inrestvoet, tot een verhoogde kapitaalimport en tot een verslechting van de lopende rekening van de V.S.A. met het buitenland. Hierdoor verbetert de lopende rekening van Europa. Als er *voldoende internationale liquiditeiten* voorhanden zijn (zie boven) zal in deze situatie de vraag in Europa, zowel als in de V.S.A. toenemen.

Het herinstellen van een systeem van vaste aanpasbare wisselkoersen en wederzijdse muntondersteuning is een typisch Keynesiaanse maatregel, die bovendien diverse nu geldende onzekerheden in de internationale handel zou beperken en de speculatieve kapitaalbewegingen de wind uit de zeilen nemen. Vlottende wisselkoersen leveren ons over aan de gevolgen van de economische politiek die *elders* wordt gevoerd én aan de willekeur van de speculanten. Dit zag Keynes in zijn tijd duidelijk in. Het veronderstelt eens te meer dat de neo-liberale opties over de gewenste werking van de wereldmarkt worden afgezworen en dat de disciplinerende werking van de internationale wisselmarkt wordt ondergraven.

3.3. Controle op de financiële verrichtingen

Hoewel de internationale beperkingen van een nationaal deflatie-beleid in hoge mate worden omgebogen wanneer het internationaal monetair systeem in de boven voorgestelde zin wordt hervormd, toch blijft een permanente *scherpe controle op het binnenlands financieel systeem en op de financiële verrichtingen met het buitenland* geboden, zoals ook werd vooropgesteld in het Keynes Plan van 1941 voor het na-oorlogs internationaal monetair systeem. Een dergelijke maatregel is des te meer nodig als een overheid zou denken aan een conversie van overheidsschuld, althans het gedeelte dat in het binnenland werd geplaatst bij de banken.

De hoogte van de overheidsschuld werkt in verschillende landen zeer beperkend wat de mogelijkheden betreft voor een Keynesiaans stimuleringsbeleid op korte termijn. Een conversie van overheidsschuld zou de leen-capaciteit van de overheid zomet zomet vernietigen. Maar nieuwe overheidsinvesteringen in de sector van de collectieve consumptie (wegenaanleg, scholenbouw, stadkernvernieuwing, enz.) gefinancierd met nieuwe leningen of met additionele belastingen bieden evenmin soelaas.

Voor zover deze investeringen uit leningen worden gefinancierd, stijgt de overheidsschuld verder en komen er ook nieuwe investeringen bij de reeds hoge verplichtingen van de overheid op de door haar aangegane schuld. Financiert de overheid deze investeringen daarentegen uit belastingen, dan dalen de beschikbare lonen en is het effect op de koopkracht te klein, of worden de additionele winsten afgeroomd, waardoor de stagflatie weer de kop kan opsteken, meer kapitaal naar het buitenland trekt of de belastingsfraude dieper dan voorheen woekert.

Een verscherpte controle op de financiële verrichtingen met het buitenland en een nieuw en hervormd IMS kan hier tegen ingaan. Toch is een dgl. beleid niet erg verstandig, want het zou hoe dan ook een toename van de overheidsschuld (direct of indirect, door buitenlandse leningen ter ondersteuning van de nationale munt) impliceren, zonder voldoende tegenwaarde om de additionele intrestenlast te dekken. Sinds Blinder en Solow (1973) weten we dat additionele overheidsleningen ter financiering van een Keynesiaans beleid slechts tot stabiliteit leiden als op lange termijn de toename der belastingen ingevolge de inkomensstijging groter is dan de geïnduceerde bijkomende intrestbetalingen van de overheid. *Een programma voor directe produktieve overheidsinvesteringen in het kader van een weldoordacht plan van nationale industriële herstructurering* lijkt ons eerder aangewezen, mits de som der verwachte toekomstige winsten op deze investeringen volstaat om op zijn minst de aflossing van en de intrestbetaling op de hierdoor toegenomen overheidsschuld te financieren.

Directe produktieve overheidsinvesteringen beletten niet dat de overheid ook privé-investeringen kan stimuleren en inpassen in de beoogde herstructurering van de economie. In dit opzicht kan het *stimuleren van energiebesparende maatregelen* tot zeer gunstige resultaten leiden en een nationaal reflatieprogramma ondersteunen. Wat België betreft, is aangetoond dat bij een stijging van 2% van de reële prijs van steenkool en petroleum, en van 2,5% van de reële prijs van aardgas, een toename van het Belgisch BNP met 26 à 28% tussen 1980 en 1990 tot een toename van de energie-importen met 58% leidt! (Cherif en Ilzkovitch, 1980). Diverse energie-besparingsmaatregelen in de residentiële woningbouw bijv. hebben in die omstandigheden een belangrijke impact op werkgelegenheid en BNP, ten koste van een eerder zwakke incidentie op de importen (Cherif, 1981).

3.4. Andere internationale maatregelen

Met het scheppen van een nieuw IMS, die opnieuw de industrielanden toelaat een nationale reflatiepolitiek te voeren middels produktieve overheidsinvesteringen en het aanmoedigen van privé-investeringen in het kader van een industrieel herstructureringsprogramma, is de kous niet af. Er moet dan tevens werk worden gemaakt van een *internationale herstructurering*. Zoals wij elders hebben geargumenteed (Cuyvers, 1984) is hiervoor *handelsplanning en positieve discriminatie* t.o.v. industrieel zwakke landen en gebieden nodig. Eerst binnen dat kader kan de industriële herstructurering binnen Europa tussen de rijke en arme landen worden geregeld: geleidelijke industrialisering van arme gebieden, geleidelijke overschakeling naar tertiaire en kwartaire activiteiten in de rijke gebieden... Een degelijke herstructurering kan via Keynesiaanse mechanismen de algemene reflatie der Europese economieën verder stimuleren en als dusdanig ook bewust worden aangewend, zonder

dat de overheidsinterventie in dit opzicht als Keynesiaans stricto sensu kan worden beschouwd. De noodzaak van een dergelijke geleide herstructurering moet bij ieder goed doordringen. Zij kan niet worden overgelaten aan blinde markt wetten. Evenmin kan nog veel worden verwacht van verdere handelsliberalisatie, zoals genoegzaam door de simulatie van het wereldmodel van de Cambridge Economic Policy Group is gebleken (Atkinson et al., 1980).

REFERENTIES

- ANSLOOS, R. en BORGHERS, E. (1975): 'Mogelijkheden van conjunctuurbeleid in België op macro-economisch en sectorieel vlak', in: *Conjunctuurtheorie en conjunctuurpolitiek*, Gent: Vereniging voor Economie (Referaten 12de VVEC)
- ATKINSON, P. et al. (1980): 'World Trade and Finance: Prospects for the 1980s', *Cambridge Economic Policy Review*, Vol. 6
- BEVERIDGE, W.H. (1945): *Full Employment in A Free Society*, New York: W.W. Norton & Company.
- BLINDER, A.S. en SOLOW, R.M. (1973): 'Does Fiscal Policy Matter?' *Journal of Public Economics*, Vol. 2, pp. 319-337.
- BRANDT COMMISSION (1983): *Common Crisis, North-South: Cooperation for World Recovery*, London-Sydney: Pan Books
- CHERIF, M. (1981): 'Note sur l'impact cumulé des mesures de conservation d'énergie sur les principales grandes macro-économiques', *Cahiers économiques de Bruxelles*, nr. 92
- CHERIF, M. en ILZKOVITCH, F. (1980): 'Modélisation du système énergétique belge à l'horizon 1990', *Cahiers économiques de Bruxelles*, nr. 86.
- COOL, K. en MOESEN, W. (1979): 'Budgetsaldi en de anticyclische bijdrage van de budgettaire politiek in België, 1953-1977', *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, nr. 2, pp. 168-169.
- CUYVERS, L. (1981a): 'Technologische vooruitgang en werkloosheid: een analyse vanuit Belgische ervaringen', *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 15de jrg., nr. 4, december 1981, pp. 25-35.
- CUYVERS, L. (1981b): 'De Keynesiaanse overheidspolitiek in België: gisteren en morgen', *Tijdschrift voor Diplomatie*, 8e jrg., nr. 1, september 1981, pp. 38-48.
- CUYVERS, L. (1982): 'Het Belgisch kapitalisme en de economische crisis: inzichten en uitzichten', in W. Bossier en A. Mommen (Red.): *Linkse visies op de crisis*, Berchem: EPO.
- CUYVERS, L. (1983): 'Towards an Integration of Technological and Institutional Elements into a Marxist Long-wave Theory', paper presented at the Colloquium 'The Present Day Significance of Karl Marx', Brussel 24-26 November 1983.
- CUYVERS, L. (1984): 'Welk internationaal Keynesianisme? Pleidooi voor hervormingen in het internationaal economisch systeem', in: A.M.F. Smulders (Red.): *Internationaal Keynesianisme*, Alphen a/d Rijn-Brussel: Samsom Uitgeverij.
- CUYVERS, L. en VANDENBROUCKE, F. (1983): 'Makro-stimulering en internationale verwevenheid: een beschouwing over internationale aspecten van een reflatiebeleid', *Tijdschrift voor Politieke Economie*, vol. 7, december 1983, pp. 85-100.
- KALDOR, N. (1971): 'Conflicts in National Economic Objectives', *Economic Journal*, Vol. 81, March 1971, pp. 1-16.
- KALDOR, N. (1976): 'Inflation and Recession in the World Economy', *Economic Journal*, Vol. 86, December 1976, pp. 703-714.
- KALECKI, M. (1971): 'Political Aspects of Full Employment', in: *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy 1933-1970*, Cambridge: University Press.
- LEKACHMAN, R. (1969): *The Age of Keynes. A Biographical Study*, Harmondsworth: Pelican Books.

- MATTHEWS, R.C.O. (1968): 'Why has Britain had Full Employment Since the War?' *Economic Journal*, Vol. 78, September 1968, pp. 555-569.
- MENSCH, G. (1979): *Stalemate in Technology - Innovations overcome the Depression*, Cambridge, Mass.: Ballinger.
- MOULAERT, F. en VANDENBROUCKE, F. (1983): 'Bestrijding van de werkloosheid: de bijdrage van Post-Keynesiaanse economen', in: W. van Rijkeghem (Red.): *Macro-economie en politiek*, Alphen a/d Rijn-Brussel: Samsom Uitgeverij.
- NENTJES, A. (1984): 'De visie van Keynes en een Keynesiaanse visie op de internationale financiële vraagstukken', in: A.M.F. Smulders (Red.): *Internationaal Keynesianisme*, Alphen a/d Rijn-Brussel: Samsom Uitgeverij.
- OPIE, R. (1972): 'Economic Planning and Growth', in W. Beckerman (Ed.): *The Labour Government's Economic Record: 1964-1970*, London: Duckworth.
- STEWART, F. en SENGUPTA, A. (1982): *International Financial Cooperation - A Framework for Change* (S. Al-Shaikhy, Ed.), London-Boulder: Frances Pinter.
- TAYLOR, C.T. (1978): 'Why is Britain in A Recession?', *Bank of England Quarterly Bulletin*, Vol. 18, March 1978, pp. 38-47.
- VAN DEN BEMPT, R. (1973): 'Conjunctuurbeleid', in: *De overheid in de gemengde economie*, Leuven: Vereniging voor Economie (Referaten 11e VWEC).
- VAN DUIJN, J.J. (1983): 'De vooruitzichten voor economisch herstel', *Maandschrift Economie*, Vol. 47, pp. 193-213.